

УДК 372.881.1

Цимбалюк Т.П.

Національна академія внутрішніх справ, м. Київ

ВИВЧЕННЯ КУРСАНТАМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ЛЮДИНИ

Анотація. Стаття присвячена вивченню курсантами особливостей перекладу англomовних фразеологічних одиниць на позначення моральних якостей людини. Розглядається загальна характеристика фразеологічних одиниць на позначення моральних якостей людини. Встановлюються способи перекладу фразеологічних одиниць на позначення моральних якостей людини. Вивчення фразеологізмів повинно супроводжуватися використанням їх в мові, тлумаченням значення фразеологічних зворотів і доречним вживанням їх в розмові. Стаття спрямована на курсантів, викладачів, філологів та перекладачів.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, особливості перекладу, фразеологічні звороти, загальна характеристика, моральні якості людини.

Tsybaliuk T.P.

National Academy of Internal Affairs, Kyiv

THE STUDY OF STUDENTS PECULIARITIES OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS TO DENOTE THE MORAL QUALITIES OF A PERSON

Summary. The article focuses on the determination of peculiarities of translation of English phraseological units to denote the moral qualities of a person by cadets. General characteristics of phraseological units to denote moral qualities of a person are examined. Translation peculiarities of phraseological units to denote the moral qualities of the person are highlighted. The study of phraseological units should be accompanied by their use in speech, the interpretation of the meaning of phraseological phrases and their appropriate use in conversation. The article is aimed for cadets, teachers, philologists and translators.

Keywords: phraseological units, peculiarities of translation, phraseological expressions, general characteristic, moral qualities of a person.

Постановка проблеми. За допомогою мови людина опановує культурну спадщину і культуру сучасного суспільства. Мова є однією з найважливіших складових, що будує націю. Немає нічого дивного в тому, що протягом сторіч багато вчених проводять дослідження щодо відкриття головних законів розвитку не тільки мови в цілому, але й її окремих частин.

Вивчення іноземної мови розглядається не тільки як оволодіння певним матеріалом, але і як комунікативно-пізнавальний процес, мовного і духовного розвитку курсантів. Також, на збереження та розвиток культурного розмаїття і мовної спадщини багатонаціонального народу, оволодіння духовними цінностями і культурою багатонаціонального народу. Ці положення повною мірою можна реалізувати за допомогою активного впровадження фразеологічного матеріалу в освітній процес. Адже фразеологічні одиниці являють собою унікальний лінгвістичний феномен як у формальному (компонентному, структурному, граматичному), так і в змістовних відносинах. В стійких оборотах, як і в словах, відображаються факти історії і людства, і науки, і культури, і т.д. – найрізноманітніші факти і зміни з життя і історії людського суспільства [4, с. 6].

Людина у своїй мовленнєвій діяльності не тільки інформує про навколишній світ, а й висловлює при цьому своє ставлення до нього. Однією з ознак виразності думки мовця, рівня володіння мовним багатством є, зокрема, вживання фразеологічних одиниць у різних стилях мовлення. Утворення фразеологічних одиниць, їх щоденна поява – це живий і постійний процес, викликає в нас потребу людського спілкування. Процес розуміння й аналізу фразеологіч-

ного складу мови – це шлях до пізнання ментальності народу, його уявлень про світ і сприйняття себе в цьому світі. Саме тому фразеологічні одиниці є актуальним об'єктом дослідження багатьох мовознавців [5, с. 145].

Фразеологізми більшою мірою, ніж одиниці інших мовних рівнів, вбирають в себе національну специфіку і ціннісну орієнтацію носіїв. Саме у фразеологічних одиницях «розкривається справжня природа душі народу, його справжня життєва ментальність, затьмарена штучними перетвореннями свідомих зусиль людського розуму» [7, с. 93].

Важливість вивчення фразеологічних одиниць, що об'єктивують сферу моральних якостей людини, обумовлена не тільки науковими, а й нагальними суспільними інтересами, що мають етноідеологічне і філософське значення.

Аналіз стану вивченості проблеми перекладу англomовних фразеологічних одиниць засвідчені, в роботах Л.Г. Авксентьева, М.Ф. Алефіренко, Н.М. Амосова, В.Л. Архангельського, В.В. Виноградова, В.Г. Гака, В.П. Жукова, М.М. Копиленка, О.В. Куніна, О.М. Мелеровича, В.М. Мокієнка, Л.Г. Скрипника, О.І. Смирницького, Ш. Баллі та інших вчених у цілому створені передумови для дослідження комплексу питань, пов'язаних з цією проблемою.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Не дивлячись на велику увагу багатьох вчених щодо проблеми вивчення особливостей перекладу фразеологізмів ще розкриті не повністю. Існує багато дослідницьких робіт стосовно перекладу фразеологізмів в цілому, але вперше розглядається питання про вивчення

курсантами особливостей перекладу англомовних фразеологізмів саме на позначення моральних якостей людини українською мовою.

Головною метою цієї роботи є виявити особливості перекладу англомовних фразеологічних одиниць на позначення моральних якостей людини при вивченні даної теми із курсантами.

Виклад основного матеріалу. Фразеологічні вирази вживаються майже в усіх галузях життя сучасної людини. Фразеологічний фонд є відкритою системою, оскільки він постійно поповнюється за рахунок відомих афоризмів літераторів, митців, науковців. Тема, хоч і багато досліджувана, але має ще цілу низку спірних питань, які потрібно детально розглянути. Особливо це стосується посиленої уваги дослідників до проблеми перекладу фразеологічних одиниць, ідіом, загальної спрямованості лінгвістичних досліджень у галузі фразеології на поглиблене вивчення фразеологізмів. Вивчення механізмів формування фразеологічних одиниць, ідіом сприяє визначенню семантичних властивостей фразеологізмів, які аналізуються. Комплекс питань, що потребують розв'язання, відповідає напрямам сучасних досліджень в галузі мовознавства.

Моральні якості людини являють собою поєднання її внутрішніх підвалин, цінностей і світогляду, які і визначають в ній самодостатню особистість. Ці характеристики, властиві кожній людині, виражаються зовні через вчинки, дії і ставлення до всього, що оточує людину в цьому світі. По моральним якостям суспільство приймає кожного, оцінюючи його виходячи з конкретних критеріїв.

Фразеологічні одиниці першочергово виражають моральні якості людини. Фразеологізми виникають в мові не для того, щоб називати якінебудь предмети чи явища, що з'явилися, а для того, щоб через образну уяву характеризувати вже назване словом поняття.

Фразеологічні одиниці, що відносяться до цієї фразео-семантичної групи, становлять досить численну, часто вживану і типову для досліджуваних мов серію фразеологізмів і відрізняються розвиненою системою значень, образів і засобів вираження. Аналіз фразеологізмів на позначення моральних якостей людини проводиться на основі вибірки фразем із таких фразеологічних словників, як «Словник фразеологізмів української мови» [3], Cambridge International Dictionary of Idioms (McCarthy M., Walter E. [1, с. 80]).

Семантичні властивості фразеологічних одиниць, які позначають моральні якості людини, виявляються в особливостях їх утворення, розвитку, закономірностях реалізації. Внаслідок семантичного аналізу було виокремлено наступні групи ФО на позначення моральних якостей людини:

1. Дуже часто для вираження моральних якостей людини використовують фраземи із власними назвами:

Nosey Parker; Peeping Tom; Paul Pry; Balaams ass; Buridans ass; Dr. Jekyll and Mr. Hyde; To out Herod-Herod; Aeolian harp.

2. Для англійської мови характерним є таке явище як використання кольорів у фразеологічних одиницях на позначення моральних якостей людини:

White man; Black man; Yellow dog; Yellow streak; Yellow-bellied; Blackheart; Green with envy; Ticked pink.

3. Фразеологічні одиниці на позначення моральних якостей людини також можуть містити у своєму складі назви частин тіла:

His fingers are all thumbs; Let the grass grow under ones feet; Stand on ones head; Twiddle ones thumbs; Work ones fingers to the bone; A bundle of nerves; Bust a gut; Dead from the neck up; Get under skin; On (someones) back; Sweat blood; Thick-skinned; Thin-skinned; Keep ones nose to the grindstone; Pull the wool over ones eyes; In ones hair; Keep a stiff upper lip; Melt in ones mouth; Spineless.

Деякі риси поведінки тварин також відображають моральні якості людини. Тому дуже часто у фразеологічних одиницях на позначення моральних якостей використовуються назви тварин:

Bats in the belfry; Sitting duck; Bug someone; Cold fish; A high horse; Proud as a peacock; Busy as a bee; Take the bull by horns; As crooked as a dogs hind leg; Alone wolf; As awkward as a cow on roller skates; Gentle as lamb; A dumb bunny; Sly as a fox; As stubborn as a mule; Mad as a hornet; As gruff as a bear.

Переклад фразеологічних одиниць є дуже важким завданням. У силу свого семантичного багатства, образності, лаконічності і яскравості фразеологія грає в мові дуже важливу роль. При перекладі фразеологізму треба передати його зміст і відбити його образність, знайшовши аналогічний вислів в англійській мові й не втративши при цьому стилістичну функцію фразеологізму. За відсутності в іншій мові ідентичного образу, курсант змушений вдаватися до пошуку «приблизної відповідності» [6, с. 51]. Переклад фразеологічних одиниць іншими мовами викликає певні труднощі через їхню семантичну цілісність й ускладненість. Дослівний (буквальний) переклад фразеологічного вислову спотворює зміст висловлення, у той час, як потрібен адекватний переніс значення фразеологічної одиниці на другу мову.

Питання, пов'язані з покращенням якості перекладу перебувають у центрі уваги науковців уже не один десяток років. Наразі проблема в цілому далека від вичерпного розв'язання.

Для досягнення максимальної адекватності при перекладі фразеологізмів з англійської українською мовою й навпаки, курсант повинен ознайомитись із різними способами перекладу, серед яких основними є: еквівалентний переклад, аналогічний, описовий, антонімічний переклад, калькування, комбінований переклад.

Фразеологізми на позначення моральних якостей у різних мовах можуть у тому чи іншому ступені збігатися. За ступенем збігу виділяються три основних типи відповідників фразеологічних одиниць що позначають моральні якості людини: фразеологічні еквіваленти (повні та часткові), фразеологічні аналоги і безеквівалентні.

1. Еквівалентний – переклад фразеологічної одиниці з першої мови фразеологізмом другої мови, що збігається з нею за змістом і за структурним складом компонентів. Фразеологічні еквіваленти можуть бути повними й частковими.

а. повні еквіваленти:

As quiet as a mouse – тихий, як миша.

As sly as a fox – хитрий, як лис.

Have an Olympian calm – мати олімпійський спокій.

As innocent as a lamb – безневинний, як ягня.

Busy as a bee – працюючий, як бджола.

Боятися власної тіні – *be afraid of ones shadow*.

б. часткові еквіваленти:

As hard as a flint – твердий, мов скеля.

As slippery as an ell – верткий, мов вюн.

As stubborn as a mule – упертий, як віслук.

As tough as old boots – запеклий, як чорт.

As tricky as monkey – вередливий, шкідливий, як кіт.

2. Аналогічний переклад – переклад фразеологічного вислову з першої мови фразеологізмом другої мови, адекватним по змісту, але різним за структурно-компонентним складом:

As crooked as a dogs hind leg – нечесний, брехливий, як собака.

Hard-boiled egg – безсердечний.

As hot as pepper – з перцем.

As gruff as a bear – людина в футлярі.

As bold as brass – нахабний, як танк.

As bright as a button – мати голову на плечах.

Пальця в рот не клади – *not be at a loss for a word*.

За словом до кишені не лізе – *to have ready tongue*.

Слід відзначити, що таких фразеологізмів на позначення моральних якостей людини виявлено найбільше. При перекладі аналогів фразеологічних одиниць на позначення моральних якостей людини також рекомендується використовувати описовий метод або буквальний переклад із описовим методом. Використовувати аналогії слід обережно, оскільки тут спіткає небезпека втрати змісту при перекладі.

3. Безеквівалентні фразеологічні одиниці становлять найбільші труднощі у перекладі з однієї мови іншою, оскільки важко знайти такі засоби, які зберегли б образність фраземи. Фразеологізми на позначення моральних якостей, які не мають відповідників, можна перекласти описовим способом, тобто переклад шляхом передачі змісту англійського звороту вільним словосполученням. Описовий переклад застосовується тоді, коли в мові, на яку перекладаємо відсутні еквіваленти й аналогії:

As weak as water – безхарактерний

As sober as a judge – розсудливий

As bland as oil – ввічливий, любязний

Have a chip on ones shoulder – задиркуватий, зухвалий.

Агнецъ Божий – *a weak-willed and obedient man* – безвільна, покірлива людина.

4. Антонімічний переклад, тобто передача негативного значення за допомогою стверджувальної конструкції або навпаки, наприклад:

to keep ones head – не губити голови.

5. Калькування застосовується в тих випадках, коли перекладач хоче виділити образну основу фразеологізму, або коли англійський зворот не може бути перекладений за допомогою інших видів перекладу, наприклад:

An ass in a lions skin – осел в левовій шкурі.

The beam in ones eye – колода у власному оці.

To worship the golden calf – поклонятися золотому тельцю.

6. Комбінований переклад. У тих випадках, коли український аналог не повністю передає значення англійського фразеологізму або ж має інший специфічний колорит місця й часу, дається калькований переклад, а потім іде описовий переклад і український аналог для порівняння, наприклад:

Dr. Jekyll and Mr. Hyde – «Доктор Джекілл та Пан Хайд, людина, яка втілює в собі добро і зло».

Like a Trojan – «Троянець», мужній, відважний.

Як уже були зазначено вище, фразеологізми – особливий тип сполучень. Основною їхньою особливістю є часткова або повна невідповідність плану змісту, плану висловлення, що визначає специфіку фразеологізму і безумовно буде впливати на вибір прийомів і способів перекладу. Практично в будь-якій мові відзначено кілька рівнів фразеологізмів, причому не всі вони загальновідомі, широко застосовані й зафіксовані словниками. Деякі з них використовуються тільки певними групами носіїв мови й відсутні в словниках. Саме тому першорядне завдання курсантів – уміти розпізнати фразеологічні одиниці в тексті, відрізнити стійке сполучення від змінного. Тому вміння аналізувати мовні функції є ще однією умовою адекватного перекладу фразеологізмів на іноземні мови.

Вивчення курсантами фразеологізмів дозволяє не тільки доторкнутися до історичного минулого країни, але і долучити їх до духовного досвіду народу, в основі якого лежать його культурні традиції. Засвоєння фразеологізмів не тільки збагачує фразеологічний запас курсантів, а й підвищує культуру їхнього мовлення, формує естетичний смак.

Зробивши аналіз досліджуваних нами фразеологічних одиниць, можна зробити висновок, що фразеологізми на позначення моральних якостей людини мають як схожість, так і відмінності в англійській та українській мовах.

Характерною особливістю фразем у двох мовах є перехідні явища, що відтворюють моральні якості людини. В обох мовах зустрічаються однакові розряди фразеологізмів на позначення моральних якостей людини, відмінність лише в тому, що в тій чи іншій мові вони можуть бути більш розгалуженими. В англійській мові мало розгалужені такі фразеологічні одиниці на позначення моральних якостей як доброта, балакучість, замкнутість. В українській мові рідко зустрічаються фразеологізми на позначення таких моральних якостей як рішучість, проникливість, лінькуватість.

Висновки і пропозиції. Маючи справу з фразеологічними одиницями при вивченні та перекладі, курсант повинен не тільки знати обидві мови, але й вміти аналізувати стилістичні та культурно-історичні аспекти вихідного тексту у порівнянні з можливостями мови, яка перекладається [2, с. 60]. Існують такі способи перекладу фразеологічних одиниць, як переклад фразеологічним еквівалентом, фразеологічним аналогом, описовим перекладом, контекстуальними замінами та калькуванням, але найкращим способом перекладу образної фразеології, без сумніву, є використання відповідного фразеологізму в рідній мові. Застосування цього способу перекладу забезпечує не тільки передачу змісту, але й відтворення образності та експресивності англійського виразу.

Список літератури:

1. McCarthy M. Cambridge International Dictionary of Idioms M. McCarthy. United Kingdom at the University Press. Cambridge, 2002. 608 p.
2. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. ЛГУ имени А.С. Пушкина, 1978. 208 с.
3. Білоноженко В.М., Гнатюк І.С., Дятчук В.В., Федоренко Н. Словник фразеологізмів української мови. Київ : Наукова думка, 2003. 984 с.
4. Брилёва И.С., Гудков Д.Б., Захаренко И.В., Зыкова И.В., Кабакова С.В., Ковшова М.Л., Красных В.В. Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий / отв. ред. В.Н. Телия. 2006. 782 с.
5. Виноградов В.В. Лексикология и лексикография. Избранные труды. Наука, 1977. С. 145–161.
6. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Высш. шк., 1990. 253 с.
7. Лисицына Т.А. Паремии сакрального круга. Фразеология. Тула, 2000. С. 93–98.